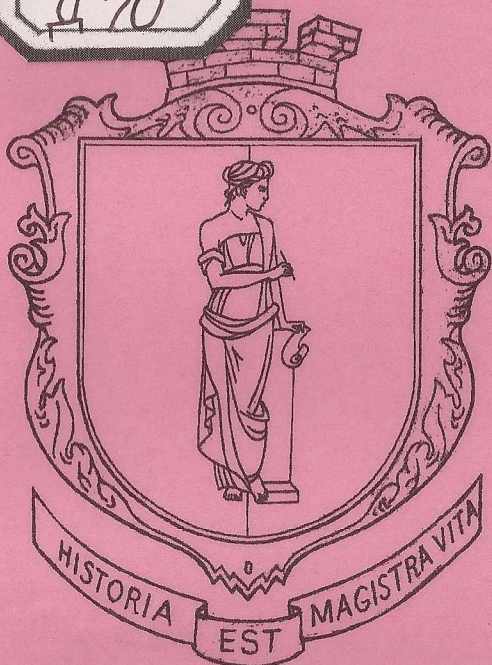

94(100)/082,
Д 70

ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗВІДКИ З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ І ПРАВознавства

Випуск 7

ЧИРВА Ю.І.,
доцент, кандидат
історичних наук (КДПУ)

ЛАТИНСЬКА АМЕРИКА: ВІД ПАНАМЕРИКАНСЬКИХ ГАСЕЛ ДО РЕАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Під Латинською Америкою сьогодні розуміються 33 суверенних країни Західної півкулі, які розташовані на південь від прикордонної між США і Мексикою річки Ріо-Гранде-ду-Сул. За економіко-географічним принципом вони утворюють чотири субрегіони: Мексика, Центральна Америка, Південна Америка та країни Карибського басейну або Вест-Індія.

Звичайно, не може не звертати на себе увагу колосальна різниця їх економічного потенціалу, політичної ваги на міжнародній арені, етнокультурних характеристик. Дійсно, важко порівняти між собою Бразилію, яка за рівнем обсягу ВВП входить до десятки провідних країн світу, і Домініку, чії економічні показники цілком порівнянні з річним бюджетом пересічного бразильського міста. Некоректним виглядає і порівняння тієї ролі, яку відіграють латиноамериканські країни у сучасній світовій політиці. На одному полюсі перебувають Бразилія, Мексика, Аргентина, тобто держави, які входять до числа країн "Великої двадцятки" (G-20), що намагається перебрати на себе ініціативу розв'язання глобальних проблем у світі у представників "Великої вісімки" (G-8), на іншому – Багамські острови, Барбадос, Беліз, чия зовнішня політика ще й досі визначається інтересами Великої Британії.

Не слід забувати і того, що в латиноамериканських країнах по-різному відбувалися процеси формування національного складу населення. В результаті, в сучасній Аргентині домінують потомки вихідців з Європи, в таких країнах як Мексика, Перу, Нікарагуа, більшість населення становлять індіанці та іспано-індіанські метиси, а в Бразилії та в державах Карибського басейну превалюють темношкірі американці. Є.Рашковський влучно зазначає: "Життя у непримиримих протиріччях і антиноміях – стаціонарна цивілізаційна характеристика Латинської Америки, яка закріпилась протягом останніх шести сотень років" [5, с.80].

На перший погляд, зазначені фактори унеможливають будь-які об'єднавчі процеси в Латинській Америці. Однак спільність історичної долі більшості країн регіону, їх економічна залежність від США та нестримне бажання здобути реальний суверенітет поставили на порядок денний питання пошуку шляхів латиноамериканської інтеграції. Особливої актуальності зазначена проблема набула у зв'язку із розгортанням світової економічної кризи, що вибухнула у 2008 р., і стала серйозною перевіркою спроможності національних економік протистояти негараздам.

Парадоксально, але процес творення міждержавної американської спільноти був започаткований країною, правомірність домінування якої в економічному і політичному житті регіону сьогодні ставиться в Латинській Америці під сумнів. Мова йде про США, які, починаючи з часів "доктрини Монро" (1823 р.), розглядали територію своїх південних сусідів як "зону відповідальності" виключно Вашингтона. Свого часу така позиція Білого дому відіграла позитивну роль у захисті молодих латиноамериканських країн від загроз з боку європейських держав. Наприкінці ХІХ ст. "доктрина Монро" вже трактувалася як право США висловлювати і захищати інтереси країн Латинської Америки у міжнародних відносинах. Ідеологічним підґрунтям латиноамериканської політики Вашингтона стали ідеї панамериканізму. Вже в ході I Міжнародної конференції американських держав, що проходила в США з жовтня 1889 р. по квітень 1890 р., з ініціативи Сполучених Штатів обговорювалось питання про створення пан-американського союзу. Однак через насторожене ставлення до цього з боку представників латиноамериканських країн Білому дому вдалося створити лише Комерційне бюро з функціями взаємного обміну торгівельно-економічною інформацією.

На II Міжамериканській конференції в Мехіко (жовтень 1901 р. – січень 1902 р.) Комерційне бюро було перетворене в Міжнародне бюро американських держав, з відповідним розширенням його функцій. І лише на IV Міжамериканській конференції в Ріо-де-Жанейро (липень-серпень 1906 р.) була реалізована ідея створення Панамериканського союзу.

Таким чином, на рубежі ХХ – ХХІ ст. були зроблені перші кроки на шляху створення структур співробітництва США і латиноамериканських республік, хоча головна мета Вашингтона – оформлення політичного союзу країн континенту під протекторатом Сполучених Штатів – досягнута не була.

Більш серйозних успіхів у зазначеному плані Білий дім досяг у другій половині 1940-х рр. Завершення Другої світової війни і загострення протиріч між двома суспільно-політичними системами призвело до розгортання "холодної війни", яка стала домінуючим компонентом у розвитку міжнародних відносин наступних чотирьох десятиріч. В умовах військово-політичного протистояння з СРСР адміністрація США вдалася до блокової політики. Цілком логічно, що в пошуках потенційних союзників увагу Вашингтонських політиків привернули, в першу чергу, країни Латинської Америки. В атмосфері штучно роздутої антикомуністичної істерії Білому дому вдалося нав'язати латиноамериканським країнам "Міжнародний договір про взаємну допомогу", який був підписаний в Ріо-де-Жанейро 2 вересня 1947 р. Значений договір (більш відомий як "Пакт Ріо-де-Жанейро") був укладений між США, Канадою і 20 латиноамериканськими країнами. Він передбачав співробітництво учасників у питаннях оборони і прийняття колективних заходів аж до використання збройних сил у випадку загрози воєнного нападу на одного з них або при виникненні загрози миру у Західній півкулі. В подальшому "Пакт Ріо-де-Жанейро" був доповнений системою двосторонніх угод про воєнну допомогу між США і 12 країнами Латинської Америки [8, с.129].

В цілому така дипломатія мала на меті укріплення і розширення впливу Сполучених Штатів в регіоні і мало відповідала національним інтересам латиноамериканських країн.

Наступного року в Боготі (Колумбія) на IX Міжамериканській конференції була створена Організація Американських Держав (ОАД). Підписана 30 квітня 1948 р. угода визначала її основні цілі. Такими проголошувались: підтримка миру і безпеки на континенті; мирне врегулювання спорів між державами-учасниками; організація спільних дій проти агресії; розв'язання спільними зусиллями політичних, економічних і правових проблем; сприяння соціальному, економічному і культурному розвитку країн-членів ОАД [1, с.443].

Принципи діяльності і структура ОАД визначались статутом організації, відповідно до якого її основними органами були: Міжамериканська конференція (скликалась 1 раз у 5 років), Консультативна нарада міністрів закордонних справ, Рада ОАД, Панамериканський союз – Генеральний секретаріат.

Пізніше, на III надзвичайній Міжамериканській конференції в Буенос-Айресі (лютий 1967 р.) був підписаний протокол реформи статуту ОАД. У відповідності до протоколу органами ОАД стали: Генеральна Асамблея як вищий орган організації, Консультативна нарада міністрів закордонних справ, Постійна рада, Міжамериканська економічна і соціальна рада, Міжамериканська рада з освіти, науки і культури, Міжамериканський юридичний комітет, Міжамериканська комісія з прав людини, Генеральний секретаріат, Спеціалізовані конференції, Спеціалізовані установи, агентства і комісії [3, с.275-276].

Доволі швидко виявили себе справжні плани Вашингтона щодо перспектив діяльності ОАД. Міжамериканське об'єднання потрібно було США перш за все для забезпечення свого домінування в Західній півкулі і придушення визвольних рухів в латиноамериканських країнах. Так, під тиском Білого дому ОАД потурала агресії американських військ в Гватемалі (1954 р.) і Панамі (1964 р.), приймала участь в інтервенції США в Домініканській Республіці (1965 р.), під час якої були створені (хоч і на тимчасовій основі) Міжамериканські збройні сили.

На підставі так званої доктрини несумісності 8-ма Консультативна нарада міністрів закордонних справ країн-членів ОАД в Пунта-дель-Есте (Уругвай) 30 січня 1962 р. прийняла рішення про виключення з організації революційної Куби. А у 1964 р. Генеральна Асамблея ОАД дійшла висновку про доцільність розриву країнами-членами міжамериканського об'єднання дипломатичних і торгівельних відносин з Кубинською республікою.

Соціально-економічна відсталість Латинської Америки, її зростаюча залежність від США, неспроможність правлячих еліт країн регіону дати адекватну відповідь викликам часу привели до появи широко розрекламованої програми економічних реформ. Їх теоретичним підґрунтям стала "доктрина ЕКЛА", розроблена у 1950-х рр. групою латиноамериканських економістів і соціологів – співробітників створеної ООН у 1948 р. Економічної комісії для Латинської Америки (ЕКЛА). Основні здобутки її діяльності були викладені у працях Р.Пребіша, А.Феррера, Ф.Еррери, С.Фуртадо, Х.А.Майобре. Зазначені дослідники вважали, що подолати хронічне відставання і стан залежності країни регіону можуть лише за умов прискореної модернізації економічної і соціальної структури. Необхідною передумовою для цього повинно було стати здійснення низки соціально-економічних перетворень.

Крім того, великого значення набували регіональна інтеграція і вироблення нових, рівноправних принципів світової торгівлі і міжнародних економічних відносин [8, с.213].

"Доктрина ЕКЛА" набула поширення як теорія десароль-їзму (ісп. desarrollo – розвиток), а її прихильники стали зватися десарольїстами. Особливу увагу останні приділяли економічній інтеграції країн регіону без прямої участі США.

У лютому 1960 р. в Монтевідео був підписаний договір про створення Латиноамериканської асоціації вільної торгівлі (ЛАВТ) в складі Аргентини, Бразилії, Мексики, Уругваю, Чилі, Парагваю і Перу. У 1961 р. до договору приєдналися Колумбія і Еквадор, у 1966 р. – Венесуела і у 1967 р. – Болівія. В результаті до ЛАВТ увійшли 11 країн. Керівними органами асоціації були визнані Конференція країн-членів, яка проводиться щорічно, і Постійний виконавчий комітет. Метою ЛАВТ проголошувалося сприяння прискоренню темпів економічного зростання, більш ефективному використанню природних ресурсів, розвитку регіонального співробітництва. Фінансування проектів міждержавного об'єднання здійснював створений ще у 1959 р. Міжамериканський банк розвитку [3, с.125-126].

Практично одночасно з ЛАВТ, у грудні 1960 р., в Латинській Америці з'явилася ще одне міждержавне об'єднання – Центральноамериканський Спільний Ринок (ЦАСР). До його складу увійшли Гватемала, Гондурас, Сальвадор, Нікарагуа, а з 1962 р. Коста-Рика. Укладений між країнами-учасниками договір передбачав поетапну ліквідацію митних зборів у внутрішньозональній торгівлі та впровадження єдиного митного тарифу щодо третіх країн. Керівними органами ЦАСР були проголошені: Центральноамериканська економічна рада, яка розробляла загальну інтеграційну політику; Виконавчий комітет, який здійснював адміністративні функції; Генеральний секретаріат, який керував поточною діяльністю організації. Для фінансування державних і приватних проектів в рамках ЦАСР були створені Центральноамериканський банк економічної інтеграції (1960 р.) і Центральноамериканський фонд валютної стабілізації (1965 р.) [3, с.543].

Протягом 1960-х рр. відбувався стабільний розвиток економіки країн, що входили до складу ЛАВТ і ЦАСР. В Латинській Америці виникли нові галузі економіки, з'явилися елементи спеціалізації і кооперації, різко зросла питома вага готових виробів у загальному обсязі регіональної торгівлі. Однак вже на

зламів 1960-1970-х рр. зазначені латиноамериканські міждержавні об'єднання вступили в період затяжної системної кризи.

Російська дослідниця З.Романова так визначає її глибинні причини:

- розходження між блоковими і національними цілями розвитку;
- розподіл витрат виробництва і прибутків від інтеграції між суб'єктами об'єднань при неоднаковості їх геополітичних і економічних потенціалів;
- труднощі у формуванні колективної схеми розподілу праці всередині економічних співтовариств;
- прагнення сліпо копіювати інтеграційний маршрут Європейського Союзу;
- відсутність збігу задач і цілей у національних підприємств та ТНК;
- штучне гальмування тих інтеграційних процесів, які не відповідали інтересам США [6, с.6-7].

Слід враховувати також і високий рівень залежності країн Латинської Америки від коливань світової економічної кон'юнктури. Це, на думку сучасних дослідників, часто загрожувало повним згортанням будь-яких модернізаційних процесів в економіці [Клоч, с.8].

За таких умов лідерами латиноамериканських країн були здійснені спроби знайти нові, менш залежні від впливу США, форми інтеграційних об'єднань. Так, у 1969 р. в рамках ЛАВТ виникла Андська група – субрегіональний союз Колумбії, Еквадора, Перу, Болівії і Чилі, до яких у 1973 р. приєдналася Венесуела. У 1971 р. учасники Андської групи прийняли рішення, яке обмежувало сфери впливу іноземного капіталу і вивезення прибутків за кордон. Передбачались заходи по стимулюванню місцевої економіки, а також поступова трансформація іноземних компаній у підприємства з переважанням національного капіталу. Паралельно з ЛАВТ була створена у ще більш широкому складі Латиноамериканська економічна система (ЛАЕС), до якої вступили 25 країн регіону з метою сприяння взаємному економічному співробітництву.

Відбулися зміни і в ОАД. У 1973 р. була прийнята резолюція про допустимість членства в організації держав з різним суспільно-політичним устроєм. У 1975 р. латиноамериканські країни домоглися скасування обов'язкової участі ОАД в економічній

блокаді проти Куби, з якою ряд країн регіону нормалізували відносини. Доречно вказати, що Кубинська республіка без будь-яких ускладнень стала членом ЛАЕС.

Кардинальні зміни в характері інтеграційних процесів в Латинській Америці відбулися у 1980-х рр. Так, у 1980 р. ЛАВТ була перейменована у Латиноамериканську асоціацію інтеграції (ЛАІ). Цим підкреслювалось, що головна увага об'єднання буде відтепер приділятися промислового кооперуванню у конкретних галузях і спільним програмам розвитку при подальшій лібералізації внутрішньозональної торгівлі. Вже в середині 1980-х рр. питома вага внутрішньорегіонального експорту досягла 16% від всього обсягу експорту Латинської Америки [8, с.345-346].

У червні 1984 р. у м. Картахені (Колумбія) відбулась конференція міністрів економіки, фінансів і закордонних справ 11 латиноамериканських країн. Не дивлячись на щорічне проведення таких форумів, так званій Картахенській групі не вдалося досягти очікуваної ефективності інтеграційних заходів. Це змусило більшість її учасників створити паралельно до неї у грудні 1986 р. "Групу Ріо-де-Жанейро". У 1990 р. до цієї організації вступили Чилі, Еквадор, Болівія і Парагвай, після чого її склад став практично дублювати ЛАІ. "Група Ріо-де-Жанейро" прагнула залучити до співробітництва країни Центральної Америки і Карибського басейну.

У серпні 1986 р. сформувалася Аргентино-Бразильська інтеграція, до якої згодом примкнув Уругвай. Вона мала на меті замінити давню конкуренцію двох найбільших країн Південної Америки об'єднанням їх економічних зусиль. Позитивні наслідки такого співробітництва виявили себе доволі швидко і вже 26 березня 1991 р. президенти Аргентини, Бразилії, Уругваю і Парагваю підписали угоду про створення Спільного ринку Півдня Америки – МЕРКОСУР (від ісп. – Mercado Comun del Cono Sur). У 2005 р. до складу МЕРКОСУР увійшла Венесуела.

Наприкінці ХХ ст. активізувала свою діяльність і Андська група. З 1992 р. її члени стали на шлях створення зони вільної торгівлі і митного союзу. У 1995 р. Андська група була перетворена в Андську систему інтеграції, яка вже наступного року вступила в переговори з МЕРКОСУР про створення спільної зони вільної торгівлі всіх країн Південної Америки.

Суттєві зміни відбулися і в інших латиноамериканських субрегіонах. Так, у 1994 р. ЦАСР, Карибське співтовариство (13 країн), а також Куба, Мексика, Венесуела, Колумбія і Панама створили Асоціацію карибських держав для узгодження своєї торгівельно-економічної політики.

В результаті, як вважають вітчизняні дослідники: "За якихось 15-20 років Латинська Америка перетворилася із "світового закутка", про цивілізацію якого дискутували лише спеціалісти, в один із центрів світового історичного розвитку" [9, с.88].

Звичайно, латиноамериканська інтеграція не могла не тривожити північноамериканський капітал. У Вашингтоні чудово розуміли, що в перспективі це може призвести до втрати США своїх домінуючих позицій в регіоні. Цілком логічно за умов, що склалися, була ставка Білого дому на гальмування інтеграційних процесів в Латинській Америці або ж на їх максимальне використання на свою користь. У 1990 р. президент США Дж.Буш-старший оприлюднив ідею формування "Зони вільної торгівлі Західної півкулі". Шлях до неї вбачався у Вашингтоні через укладення низки договорів як з окремими країнами регіону, так і з тими блоками, які вже були створені інтеграційними заходами.

17 грудня 1992 р. між Канадою, Мексикою і Сполученими Штатами було укладено угоду про створення Північноамериканської зони вільної торгівлі – НАФТА (з англ. – North American Free Trade Area). Договір передбачав скасування протягом 15 років торгівельних бар'єрів між країнами-учасниками та визначав заходи для пом'якшення режиму міграції капіталів [7, с.554]. Головною ж проблемою НАФТА була різниця у рівнях розвитку між США і Канадою, з одного боку, і Мексикою – з іншого. Це породжувало протиріччя між ними і підривало здатність НАФТА стати основою більш широкого об'єднання.

В подальшому Вашингтоном були здійснені спроби реанімувати ідею "панамериканської солідарності". Так, у грудні 1994 р. в Майамі відбулася зустріч 34 глав держав і урядів країн Західної півкулі. В центрі її уваги перебували питання прискорення економічного розвитку латиноамериканських країн. Делегація США домоглася включення в порядок денний питання про створення "Зони вільної торгівлі обох Америк", що було швидше популістським заходом, ніж реальною економічною програмою. Пізніше більш поширеною стала назва "Американська зона вільної торгівлі" (АЗВТ) або ФТАА (від англ. Free Trade Area of Americas).

Паралельно з цим на півдні Американського континенту неабияку активність в інтеграційних процесах регіону почала виявляти очолювана президентом Лулою Бразилія. У 2000 р. їй вдалося реалізувати план створення Південноамериканської зони вільної торгівлі (ПАЗВТ), що виникла на основі об'єднання всіх субрегіональних інтеграційних груп Південної і Центральної Америки з МЕРКОСУР. Оскільки відтепер Вашингтону у переговорах щодо створення АЗВТ доводилось мати справу не з окремими країнами, а з об'єднаним латиноамериканським блоком, то американська адміністрація більшу увагу стала приділяти перспективам розвитку НАФТА. Вже у 2003 р. до складу організації було запрошено Чилі.

Однак латиноамериканська політика США дуже швидко наштовхнулася на відверте небажання північноамериканських корпорацій піднімати рівень господарства регіону за власний рахунок. А економічних проблем в Латинській Америці дійсно вистачало. У 2006 р. 225 млн. латиноамериканців, тобто 43,9% населення, проживали за межею бідності [9, с.33].

Відсутність позитивних зрушень в процесі панамериканської інтеграції змусила політичних лідерів Латинської Америки шукати нових шляхів виходу на світові ринки. Так, наприкінці 2004 р. з ініціативи Венесуели і Куби було створене нове об'єднання – Боліваріанська альтернатива для Америк (АЛБА). Сьогодні до її складу входять Болівія, Венесуела, Гондурас, Домініка, Куба і Нікарагуа. У грудні 2008 р. в Каракасі відбувся позачерговий саміт АЛБА, який розробив пропозиції щодо подолання наслідків глобальної фінансової кризи. Лідери країн блоку прийняли рішення про створення єдиного економічного і монетарного простору, що може послабити негативний вплив кризи на розвиток Латинської Америки. У підсумковому документі містились конкретні пропозиції по формуванню системи взаєморозрахунків із запровадженням спільної розрахункової одиниці, а в подальшому і єдиної валюти.

І все ж більш перспективними уявляються бразильські ініціативи. Ще у грудні 2004 р. її керівництвом було зроблено важливий крок на шляху подальшої політичної інтеграції регіону – реалізована ідея створення Південноамериканського співтовариства націй (ПСН). Сьогодні до його складу входять Аргентина, Болівія, Бразилія, Венесуела, Гайана, Колумбія, Парагвай, Перу, Сурінам, Уругвай, Чилі і Еквадор. Регіон є першим у світі экс-

портером продовольства, володіє найбільшими екологічними ресурсами планети, багатими покладами мінеральної сировини. Співтовариство з часом має намір перетворитися у своєрідний аналог Європейського Союзу з прозорими кордонами, єдиною валютою і наднаціональними органами.

Таким чином, латиноамериканська інтеграція має солідний досвід розбудови міждержавних об'єднань. На жаль, такий досвід не завжди був пов'язаний із досягненням позитивних результатів. Причини гальмування інтеграційних процесів в Латинській Америці ось вже півстоліття залишаються незмінними. Такими є: велика різниця у рівнях соціально-економічного розвитку країн регіону, відсутність політичної стабільності, різновекторність зовнішньополітичних стратегій латиноамериканських режимів та практично повна економічна залежність від США (за винятком хіба що Куби і Венесуели). Лише поглиблення інтеграційних зв'язків між країнами та впровадження їх нових форм дасть можливість Латинській Америці дати адекватну відповідь будь-яким викликам сучасного світу.

Література

1. Дюрозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / Жан-Батіст Дюрозель.- К.: Основи, 1999.- 903 с.
2. Ключковский Л. Тенденции модернизации и перспективы экономического развития Латинской Америки / Л.Ключковский // Латинская Америка.- 2003.- №10.- С.4-15.
3. Латинская Америка: в 2 т.: энциклопедический словарь [глав. ред. В.В.Вольский].- М.: Советская энциклопедия, 1982.- Т.2.- 656 с.
4. Майданик К. Латиноамериканская цивилизация в глобализирующемся мире / К.Майданик // МЭМО.-2003.- №5.- С.86-95.
5. Рашковский Е. Латинская Америка: в поисках собственной судьбы / Е.Рашковский // МЭМО.- 2003.- №5.- С.78-85.
6. Романова З.И. Региональная интеграция – новые вызовы / З.И.Романова // Латинская Америка.- 2003.- №8.- С.4-16.
7. Системная история международных отношений: в 2 т. [под ред. А.Д.Богатурова]. - М.: Культурная революция, 2006.- Т.2. События 1945-2003 годов.- 720 с.
8. Строганов А.И. Латинская Америка в XX веке: пособие для вузов / Александр Иванович Строганов.- М.: Дрофа, 2002.- 416 с.
9. Ткач О. Регіональні і національні основи стратегії сталого розвитку Латинської Америки / О.Ткач // Університет.- 2009.- №1.- С.30-33.